

Situația refugiaților din Moldova. Cum să ajuți, fără să dăunezi.

Victoria Olari

Expertă asociată, IPIS

Mai 2023

Invazia rusă a Ucrainei a afectat puternic Moldova. Consecințele acestei agresiuni au afectat țara atât din punct de vedere economic, cât și social, situația fiind exacerbată de criza energetică și inflație, care în august 2022 a atins cele mai mari valori din regiune. Republica Moldova a acceptat această provocare în ciuda circumstanțelor, dând un exemplu de curaj și solidaritate. Acest sprijin a fost evident încă din primele zile ale războiului, când zeci de mii de refugiați, majoritatea femei și copii, au părăsit Ucraina în căutarea unui refugiu.

Conform datelor oferite de UNHCR, începând cu 24 Februarie 2022 și până în 16 mai 2023, circa 822,422 de refugiați ucraineni au trecut frontiera Republicii Moldova. Din aceștia, aproape 101,835 continuă să se afle pe teritoriul țării.¹ Refugiații reprezintă în mare parte femei (60%) și copii (46%), dar și persoane în etate (12%), care necesită o protecție socială sporită.

Pentru a putea face față situației, Republica Moldova a beneficiat și beneficiază în continuare de suport din partea comunității internaționale. Sub umbrela Forumului de Coordonare pentru Refugiați (RCF), coprezidat de Guvern și UNHCR, dar și alte agenții ONU și parteneri umanitari, în 2022, circa 42 de parteneri guvernamentali și umanitari și-au conjugat eforturile pentru a oferi refugiaților ucraineni servicii de protecție și sprijin umanitar în toate sectoarele.

În prima fază, programele lansate și desfășurate pe teritoriul Republicii Moldova în mare parte s-au axat pe asigurarea nevoilor de bază ale refugiaților, cum ar fi hrană, adăpost, apă potabilă, îmbrăcăminte și asistență medicală. Aceste programe sunt implementate de organizații umanitare, precum organizații neguvernamentale sau agenții ale Națiunilor Unite (ICNUR, OIM, OMS, UNICEF, PNUD, etc.) în colaborare cu instituțiile de stat. Un exemplu în acest sens servește programul de asistență în numerar al Agenției ONU pentru Refugiați (ICNUR), ce prevede acordarea a 2200 lei pentru fiecare refugiat, în fiecare lună a aflării sale în Moldova. Conform datelor publicate de agenție, începând cu 24 februarie 2022 și până în luna mai 2023, peste 115.592 de refugiați au primit asistență în numerar, valoarea acestuia depășind 87 milioane USD. Începând din noiembrie 2022 până în martie 2023, asistența în numerar a fost suplimentată printr-un suport adițional pentru perioada rece a anului. Astfel, pe lângă plata obișnuită, beneficiarii au primit adițional 700 lei per gospodărie pentru a face față cheltuielilor aferente perioadei de iarnă. Nu există încă un raport public privind numărul total de beneficiari, dar conform datelor din ianuarie 2023, în primele două runde a fost oferită asistență financiară pentru 30.900 de gospodării unice.²

Un alt pilon major al răspunsului la criză a fost acordarea unui ajutor financiar extins gospodăriilor care găzduiesc refugiați ucraineni. Programul Alimentar Mondial (PAM) a acordat un suport financiar unic pentru familiile care găzduiesc refugiați, pentru a le ajuta să asigure hrana și alte necesități importante

¹ <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10784>

² <https://data.unhcr.org/en/documents/details/99724>

pentru gospodărie. În cadrul acestui program, gospodăriile au primit 3.900 de lei pentru găzduirea a până la patru refugiați și 4.800 de lei pentru găzduirea a cinci sau mai mulți. Prin intermediul PAM, mii de moldoveni care și-au împărțit casa cu refugiații ucraineni au primit asistență în numerar. În total, circa 42.646 de persoane au fost sprijinite prin programul de numerar și voucher.³ Acest lucru a fost posibil datorită implicării și conlucrării cu structurile de asistență teritorială, autoritățile locale și organizațiile societății civile.

Pentru a asigura sustenabilitate în acțiuni, pe lângă asistență umanitară, este important aspectul de integrare socio-economică a refugiaților stabiliți în Republica Moldova. Astfel de programe includ cursuri de limbă română, programe de formare profesională și facilitarea accesului la piața muncii. Scopul acestor programe este de a ajuta refugiații să devină autonomi din punct de vedere economic și să se integreze în comunitățile locale. Cifrele publicate de către Agenția Națională pentru Ocuparea forței de Muncă arată mai degrabă rezultate modeste la acest capitol. Din peste o sută de mii de refugiați ucraineni stabiliți în Moldova, doar 1099 cetățeni, dintre care 799 femei și 300 bărbați, s-au angajat oficial în câmpul muncii.⁴ Luând în considerare practica larg răspândită privind angajările neoficiale, dar și statutul nedefinit al cetățenilor ucraineni care îi plasează într-o zonă gri pe piața muncii, această cifră ar putea fi mai mare. Pentru a stimula procesul de integrare economică și a facilita accesul la informație privind accesul pe piața muncii, ca rezultat al unui parteneriat între Centrul pentru Politici, Inițiative și Cercetări „Platforma” și Congresul Național al Ucrainenilor în Moldova, cu suportul Consiliului Danez pentru Refugiați (DRC) și Agenției ONU pentru Refugiați (UNHCR), în septembrie 2022 a fost lansat Proiectul [ROBOTA](http://www.dilo.md) ⁵ (www.dilo.md). Platforma oferă asistență privind locurile de muncă și consiliere pentru ucraineni cu privire la statutul de protecție temporară. Până acum, platforma a oferit 922 de consultații de angajare și a ajutat peste 90 de refugiați să obțină un loc de muncă în Moldova.

Pentru a adresa problema statutului nedefinit al refugiaților stabiliți în Moldova, Guvernul a adoptat, la 8 februarie 2023, o hotărâre prin care acordă protecție temporară refugiaților ucraineni.⁶ Acesta este un mecanism de protecție care oferă refugiaților un statut juridic mai sigur și permite guvernului să planifice și să răspundă mai eficient la necesitățile acestora. Protecția temporară îi va ajuta pe refugiați să obțină un acces mai ușor la un loc de muncă, să devină mai autonomi și să contribuie la creșterea comunităților gazdă până când se pot întoarce acasă. Acest statut oferă, de asemenea, cadrul pentru un acces mai larg și mai de durată la educație și la alte servicii esențiale, cum ar fi asistența medicală și socială.

Pentru a aplica pentru Protecție temporară, refugiații trebuie să se înregistreze online, să furnizeze informații de bază despre ei și despre orice membru al familiei care solicită protecție temporară, să își încarce documentele și să se programeze pentru un interviu în persoană la Inspectoratul General pentru Migrație. Dacă sunt eligibili, aceștia urmează să primească un card care confirmă statutul lor de beneficiar al Protecției Temporare.

Conform unui studiu efectuat de Congresul Național al Ucrainenilor ⁷, circa 78% din ucraineni aflați în țară au solicitat sau intenționează să solicite protecție temporară în Republica Moldova. Mecanismul este însă unul destul de complex, iar din acest motiv potențialii beneficiari întâmpină un șir de dificultăți în procesul de aplicare și obținere al acestui statut. Una dintre provocările principale identificate este

³ <https://www.wvi.org/stories/ukraine/cash-assistance-program-aids-ukrainian-refugee-family-reunited-long-lost-kins>

⁴ <https://www.anofm.md/ro/node/20103>

⁵ <https://asociatia.platzforma.md/persoanele-refugiate-din-ucraina-pot-beneficia-de-consiliere-in-cariera-pentru-a-se-angaja-in-republica-moldova/>

⁶ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135260&lang=ro

⁷ <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/99722>

dificultatea de a obține dovada rezidenței. Studiul relevă că această problemă este o barieră semnificativă pentru circa 62% din solicitanți. Problema obținerii dovezii de rezidență este și mai mult exacerbată de informațiile inconsecvente. În unele cazuri, autoritățile locale au refuzat să ofere dovada documentelor de rezidență proprietarilor de locuințe care găzduiesc refugiați, argumentând că eliberarea unor astfel de documente nu este responsabilitatea lor sau că nu au cunoștințe cu privire la documentația adecvată pentru a le emite.

Pentru a răspunde acestor provocări, ICNUR facilitează sesiuni de informare pentru autoritățile locale privind accesul la protecție temporară. Acestea sunt organizate de Inspectoratul General pentru Migrație, în comun cu ONG-uri și comunitățile de refugiați. În total, la sesiunile de informare pentru lucrătorii din prima linie au participat peste 850 de persoane din 77 de organizații, inclusiv operatori de la linia telefonică de informare Linia Verde, autorități responsabile de protecția copilului din cadrul Ministerul Muncii și Protecției Sociale, etc..

Deși mecanismul de acordare a protecției temporare persoanelor strămutate din Ucraina a fost conceput pentru a facilita șederea acestora pe teritoriul Moldovei, modul în care acesta este pus în aplicare a trezit îngrijorări atât în rândul potențialilor beneficiari, cât și a societății civile.⁸ Așa de exemplu, dispoziția Comisiei pentru Situații Excepționale⁹ din 10 mai 2023 prevede că din 15 mai 2023, termenul de aflare pe teritoriul Republicii Moldova a persoanelor refugiate din Ucraina care nu au obținut o formă de protecție sau un alt drept de ședere va constitui 90 de zile în decursul unei perioade de 180 de zile. Decizie va afecta negativ majoritatea refugiaților care, din varii motive, încă nu au reușit să aplice pentru protecție temporară. Totodată, această decizie se va reflecta negativ asupra activității Inspectoratului General pentru Migrațiune. Este de așteptat ca numărul doritorilor de a obține protecție temporară va crește exponențial cu expirarea celor 90 de zile, iar instituția riscă să se afle în incapacitate să proceseze un număr ridicat de cereri. Această situație poate cauza și riscuri de corupție, sau abuz atunci când refugiații cu termenul de ședere expirat și fără un statut legal în Moldova vor încerca să găsească metode alternative de a-și prelungi șederea în Moldova.

Datorită importanței acestui mecanism, este esențial ca statul, prin actorii guvernamentali, societatea civilă, împreună cu instituțiile implicate în ajutor umanitar refugiaților, să conlucreze pentru a oferi asistență refugiaților în procesul de obținere a statutului de protecție temporară. În cazul contrar, programul riscă să eșueze în fazele sale incipiente și să cauzeze mai multe probleme, decât soluții.

Există loc de îmbunătățire și în alte domenii, cum ar fi educația sau sănătatea. Despre necesitatea unor programe educaționale menite să ofere acces la învățământul formal sau informal pentru copiii refugiați s-a discutat pe tot parcursul anului trecut. Acestea pot include clase speciale pentru refugiați, sau facilitarea încadrării acestora în școlile existente, cursuri de limbi străine, sprijin pentru învățarea limbii române și asistență în accesul la învățământul superior. Deși copiii reprezintă 46% din numărul total de refugiați stabiliți în Moldova, informația prezentată de Ministerul Educației¹⁰ în luna martie 2023 relevă faptul că doar 1179 de elevi la moment sunt încadrați în sistemul de învățământ general din țara noastră, în mai bine de 227 de instituții. Totodată, cele 222 de grădinițe propuse copiilor ucraineni sunt frecventate de 708 copii. Ceea ce înseamnă că doar 4% din copiii refugiați au acces la educație pe teritoriul Republicii Moldova.

⁸ <https://platzforma.md/arhive/392600>

⁹ https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/dispozitia_cse_68_10.05.2023.pdf

¹⁰ <https://mecc.gov.md/ro/content/integrarea-copiilor-refugiati-din-ucraina-scolile-din-republica-moldova-discutata-cu>

Războiul din Ucraina și criza refugiaților continuă să fie un test de rezistență, maturitate și solidaritate pentru Republica Moldova. Atât autoritățile statului, cât și cetățenii moldoveni au demonstrat voință de a ajuta țara vecină să treacă prin această perioadă complicată. Acest efort poate fi conjugat împreună cu partenerii și instituțiile internaționale, pentru a asigura un trai decent, sigur și demn ucrainenilor care caută refugiu în Moldova.

La începutul lunii martie, o coaliție largă de parteneri umanitari a lansat capitolul național al Planului regional interinstituțional de răspuns pentru refugiați (PRR) pentru 2023. În total, un grup de 73 de parteneri din Republica Moldova s-au angajat să colaboreze în 2023 pentru a garanta că refugiații și populația generală a țării primesc protecția, siguranța și ajutorul continuu de care au nevoie.

Planul vine să ofere sprijin coordonat eforturilor Guvernului, dar și prevede acordarea în continuare a sprijinului comunităților gazdă din Republica Moldova. Pentru o abordare mai holistică, pe lângă sprijinul umanitar și financiar, inițiativa va avea în atenție actualizarea și îmbunătățirea serviciilor la nivel local, oferirea sprijinului necesar pentru integrarea socio-economică, consiliere în găsirea locurilor de muncă, acces la informații, formare profesională, validare și certificare a competențelor, precum și acordarea de micro granturi pentru a sprijini activitățile independente și întreprinderile mici. Potrivit estimărilor, partenerii PRR necesită o finanțare de aproximativ 426,9 milioane USD pentru a oferi sprijin unui număr estimat de un milion de refugiați, care se anticipează că ar putea ajunge în Republica Moldova în 2023.

Faptul că există deschidere și determinare de a continua sprijinul pentru refugiații ucraineni și comunitățile care îi găzduiesc trezește încredere că lucrurile pot fi schimbate spre bine. Experiența anului trecut oferă o bază solidă pentru dezvoltarea și îmbunătățirea programelor și mecanismelor existente. E important ca în procesul de elaborare și implementare să se asigure că măsurile bine intenționate, vin să ajute și nu să dăuneze celor care au nevoie mai mare de protecție.

Această opinie a fost realizată de Institutul pentru Inițiative Strategice (IPIS) în cadrul inițiativei „Administrarea social responsabilă a finanțării externe”, în parteneriat cu Centrul Analitic Independent „Expert-Grup, cu suportul Fundației Soros Moldova.